વીર સંવત ૨૪૯૨, ફાગણ વદ ૯, મંગળવાર
તા. ૧૫-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા–૧, ૨ પ્રવચન નં. ૧

આ એક 'ઇષ્ટોપદેશ' (શાસ્ત્ર) શ્રી 'પૂજ્યપાદ સ્વામી'નું રચેલું છે. જેના ઉપર ટીકા 'આશાધર પંડિતે' કરી છે. 'પૂજ્યપાદ સ્વામી' 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ થયા પછી 'સમંતભદ્રાચાર્ય' દિગંબર મુનિ થયા એના પછી આ 'પૂજ્યપાદ સ્વામી' થયા. બહુ પ્રસિદ્ધિ છે. અંદર આઠ-દસ બોલ, ઘણા બોલ એમાં લખ્યા છે. એમાં લખ્યું છે–વિદેહ ગમન. આમાં આવે છે, આ છે ને અંદર. **'विदेहजिनदर्शनपूदगात्रः'** ૧૦૮ શ્લોક છે. 'શ્રવણબેલગોલા'નો શિલાલેખ છે ને? 'પૂજ્યપાદ સ્વામી', જેમ 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ગયા હતા, એ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે, આઠ દિવસ રહ્યા હતા ને અહીંયાં આવીને 'સમયસાર' આદિ શાસ્ત્રો બનાવ્યા. આ પણ શિલાલેખમાં લેખ છે.

જુઓ! 'શ્રવણબેલગોલા'નો લેખ છે. **'श्रीपूज्यपादमुनिरप्रतिमौषधर्द्धिर्जीयाद्विदेहजिनदर्शन-पूतगात्र'** જેનું શરીર પવિત્ર થયું છે, આત્મશરીર. વિદેહમાં ભગવાન પરમાત્મા બિરાજે છે ત્યાં એ 'પૂજ્યપાદ સ્વામી' દર્શન કરવા ગયા હતા. એમાં અંદર (લખ્યું) છે. તેથી આ પુસ્તક હાથમાં રખાય છે. સમજાણું? એ ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' પછી 'સમંતભદ્રાચાર્ય' થયા ને પછી 'પૂજ્યપાદ સ્વામી' થયા, જેણે 'સર્વાર્થ સિદ્ધિ'ની ટીકા કરી છે. 'આગમ ..' 'સર્વાર્થસિદ્ધિ'ની ટીકા (એ) 'ઉમા સ્વામી'ના 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'ની (ટીકા છે). બહુ સમર્થ આચાર્ય પંડિત બાળ બ્રહ્મચારી હતા અને મહા સમર્થ આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમાં દિગંબર મુનિ (હતા). દિગંબર મુનિઓ તો સંત મહા ધર્મ ધુરંધરો થયા છે. એમાં આ એક 'પૂજ્યપાદ સ્વામી' એમના બનાવેલા ઘણા ગ્રંથો છે. 'સમાધિશતક' છે, આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે બીજા પણ છે. આ 'ઇષ્ટ ઉપદેશ' આનું નામ છે. (અર્થાત્) આત્માને હિતકારી ઉપદેશ. ઇષ્ટ નામ પ્રિયકારી ઉપદેશ. મોક્ષ હિત છે ને આત્માનું? એ મોક્ષ કેમ થાય તેનો આમાં ઇષ્ટ ઉપદેશ છે.

'ॐ नमः सिद्धेभ्यः श्रीमत्पूज्यपादस्वामिविरचित इष्टोपदेश `श्रीपण्डित-आशाधरकृत संस्कृतटीका और भाषानुवाद सहित.'

ટીકાકારનું મંગળાચરણ. પહેલું ટીકાકાર 'આશાધર'નું મંગળાચરણ છે.

परमात्मानमानम्य, मुमुक्षुः स्वात्मसंविदे।
इष्टोपदेशमाचष्टे, स्वशक्त्याशाधरः स्फुटम्।।

શું આ કહે છે? **'જો જિસ ગુણકો ચાહનેવાલા હુઆ કરતા હૈ વહ ઉસ ઉસ ગુણ સમ્પન્ન પુરુષ વિશેષકો નમસ્કાર કિયા કરતા હૈ.'** જે જીવને જે ગુણ જોઈએ છે તે ગુણ સંપન્ન પુરુષને એ નમસ્કાર કરે એવો સામાન્ય સિદ્ધાંત અને નિયમ છે. કહો, બરાબર છે? જેને જે ગુણ જોઈએ એ ગુણ જેનામાં પ્રગટ થયા છે એને જ નમસ્કાર કરે. કારણ કે, એ ગુણની પ્રાપ્તિ પોતાને જોવે છે. એવો સામાન્ય સિદ્ધાંત એટલે નિયમ છે.

દરેકમાં નિયમ છે ને! લક્ષ્મીવાળો જુઓને! લક્ષ્મી જેની પાસે હોય એને બહુ આદર આપે છે કે નહિ? શેઠસાહેબ... શેઠસાહેબ કહે. બધા શેઠસાહેબ સમજવા જેવા હોય, પણ પૈસાનો અર્થી હોય.

મુમુક્ષુ :– કહેવા તો જોઈએ ને!

ઉત્તર :– કહેવા જોઈએ એ તો મમતાવાળા કહે. આ 'સમયસાર'માં (૧૭-૧૮ ગાથામાં આવે છે). લક્ષ્મીનો અર્થી જે છે એ રાજાની સેવા કરે. એમ આત્માર્થી છે ઇ આત્માની સેવા અથવા સત્સમાગમ, જ્ઞાનીની સેવા કરે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ 'સમયસાર'માં (ચોથી ગાથામાં) આવ્યું, 'શ્રુત પરિચિત'માં આવ્યું છે. જે જ્ઞાની છે, પોતે એની સેવા અનંતકાળમાં કોઇ દિ' કરી નથી. એટલે સેવા એટલે જે કહે છે એ વાત સમજ્યો નથી એટલે એની વાસ્તવિક સેવા જ કરી નથી.

એટલે અહીં કહે છે, જે જે ગુણને ચાહે છે **'ચાહનેવાલા હુઆ કરતા હૈ...'** હિન્દી હૈ ને? **'વહ ઉસ ઉસ ગુણ સંપન્ન...'** તે તે ગુણથી સહિત પુરુષ, પુરુષ વિશેષ એમ. એ ગુણવાળો જે પુરુષ છે એને **'નમસ્કાર કિયા કરતા હૈ.'** એને નમસ્કાર કરે છે. આ એક સામાન્ય નિયમ થયો. **'પરમાત્માકે ગુણોંકો ચાહનેવાલે...'** 'પૂજ્યપાદસ્વામી' મહા દિગંબર સંત હતા, ભાવલિંગી છઠ્ઠે-સાતમે ગુણસ્થાને ઝુલવાવાળા. છઠ્ઠા-સાતમા ગુણસ્થાનમાં રહેવાવાળા. એ પરમાત્માના ગુણને ચાહવાવાળા ગ્રંથકાર 'પૂજ્યપાદસ્વામી' મંગલાચરણમાં પ્રથમ માંગલિકમાં પરમાત્માને નમસ્કાર કરે છે. સમજાણું કાંઈ? પરમાત્માને યાદ કરે છે. ઓહોહો..! પ્રભુ! મને મારી શાંતિ ને પૂર્ણ આનંદ જોઈએ છે. પૂર્ણ આનંદ અને શાંતિ પ્રાપ્ત એવા પરમાત્માને ગ્રંથકાર 'પૂજ્યપાદસ્વામી' સંત મુનિ મહંત છે એ નમસ્કાર કરે છે.

'મૂલગ્રન્થકર્તાકા મંગલાચરણ' માંગલિક આચરણ. મમ નામ પવિત્રતા. મંગ–પવિત્રતાને લ નામ લાતી–પ્રાપ્તિ. અથવા મંગ નામ, મમ નામ પાપ અને ગળ નામ ગાળે. એવું જે મંગલાચરણ એ પ્રથમ અહીંયાં 'પૂજ્યપાદસ્વામી' કહે છે.

मूलग्रन्थकर्ताका मंगलाचरण।

श्लोक - यस्य स्वयं स्वभावाप्तिरभावे कृत्स्नकर्मणः।
तस्मै संज्ञानरूपाय नमोऽस्तु परमात्मने।।१।।

अर्थ :- जिसको सम्पूर्ण कर्मोंके अभाव होनेपर स्वयं ही स्वभावकी प्राप्ति होगई है, उस सम्यक्ज्ञानरूप परमात्माको नमस्कार हो।

विशदार्थ :- जिसे आत्मा की परतन्त्रता (पराधीनता) के कारणभूत द्रव्य एवं भावरूप समस्त कर्मोंके, सम्पूर्ण रत्नत्रयात्मक स्वरूपके द्वारा, सर्वथा नष्ट हो जानेसे निर्मल निश्चल चैतन्यरूप स्वभाव (कथंचित् तादात्म्य परिणति) की प्राप्ति होगई है, उस सम्पूर्ण ज्ञानस्वरूप आत्माको जो कि मुख्य एवं अप्रतिहत अतिशयवाला होनेसे समस्त सांसारिक प्राणियोंसे उत्कृष्ट है, नमस्कार हो।।१।।

श्लोक - यस्य स्वयं स्वभावाप्तिरभावे कृत्स्नकर्मणः।
तस्मै संज्ञानरूपाय नमोऽस्तु परमात्मने।।१।।

'અર્થ :– જિસકો સંપૂર્ણ કર્મો કે અભાવ હોને પર...' ભગવાન પરમાત્મા સંપૂર્ણ કર્મોનો જેને અભાવ થયો છે. **'સ્વયં હી સ્વભાવ કી પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ,...'** વજન અહીં છે. પરમાત્માએ પોતાના પુરુષાર્થ દ્વારા સ્વભાવની પ્રાપ્તિ કરી છે. સમજાય છે કાંઈ? સ્વયં પોતાના પુરુષાર્થ દ્વારા (પ્રાપ્તિ કરી છે). આત્મા અનંત આનંદ આદિ ગુણ સંપન્ન (છે) એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર રત્નત્રયાત્મક પુરુષાર્થ (દ્વારા પ્રાપ્ત કર્યું). પરમાત્મા થયા એ પણ આત્માના રત્નત્રયાત્મક પુરુષાર્થ દ્વારા પ્રાપ્ત કર્યું છે, મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી છે.

જુઓ! આચાર્ય પહેલો 'સ્વયં' શબ્દ નાખે છે. પુરુષાર્થ વિના આત્માની મુક્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પરમાત્માએ પોતાના આત્મામાં સ્વ સન્મુખતા કરી, પરથી વિમુખતા છોડી અને પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ અનંત કેવળજ્ઞાન આદિ(ને) પ્રાપ્ત થયા. એટલે કર્મનો અભાવ. શબ્દાર્થ ભલે પહેલો એમ લીધો કે, આમ સ્વયં પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિથી પ્રાપ્ત કર્યું (ત્યાં) કર્મનો અભાવ થઈ ગયો છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? પુરુષાર્થથી થાય છે એમ કહે છે. કો'ક એને આપી દે એવું નથી.

મુમુક્ષુ :– એ વખતે કાળ એવો હતો.

ઉત્તર :– કાળ એટલે એનો પુરુષાર્થનો કાળ. કાળ ક્યાં જોવો હતો? કાળ સામું જોવું હતું? જેને મોક્ષ પ્રિય છે, જેને અનંત આનંદ પ્રિય છે એ આનંદની પ્રિયતા કાળ સામું જોઈને કરતો હશે. સમજાણું કાંઈ? પોતાનો ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે એની

સામું જોઈ પુરુષાર્થ કરે છે (તો) કાળ એનો પાકી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ? કાળ સામું જોવે એને પ્રિયતા કાળની છે. પણ સામું કોની જોવું? કાળ એટલે શું? ને પર્યાય એટલે શું? એની સામું જોવાનું છે?

ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ પ્રભુ આત્મા..! કાલે બપોરે તો ઘણું કહેવાણું હતું. 'નિયમસાર.' આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય શાંતિ, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, અતીન્દ્રિય દર્શન, અનંત અતીન્દ્રિય બળ, એનાથી ભરેલો પ્રભુ છે. એના સ્વભાવ પુરુષાર્થ દ્વારા સ્વભાવની પ્રાપ્તિ પરમાત્માએ કરી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? કર્મ ટળ્યા માટે આ પ્રાપ્તિ થઈ એમ નહિ. પુરુષાર્થથી કરી છે. પુરુષાર્થ રુચ્યો, અંદર આત્મા ગોઠ્યો. ઓહો..! જેને અનાદિકાળથી વિકાર પ્રિય લાગતો હતો, અનાદિકાળથી પ્રિય વિકાર લાગતો હતો, એ પ્રિય આત્મા લાગ્યો (એનો) પુરુષાર્થ કર્યો ત્યારે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે. કહો, 'વસંતલાલજી'! કાળ પાકે ત્યારે થાતું હશે? ઇ કાળ એમાં આવી જાય છે. આજે હમણાં બીજામાં કહેશે. સમજાણું?

'સ્વયં હી સ્વભાવકી પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ,...' છે ને? શબ્દ સંસ્કૃતમાં **'स्वयं संपूर्णरत्नत्रयात्मनात्मना'** લ્યો! સમજાય છે? **'स्वभावस्य निर्मलनिश्चलचिद्रूपस्य आप्तिर्लब्धिः'** આપ્તિ લાભ–લબ્ધિ. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ સ્વભાવ આનંદ સ્વરૂપ અતીન્દ્રિય રસનો કંદ પ્રભુ, એની પ્રીતિ પ્રિયતામાં શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને રમણતામાં જોડાણો તો ઇ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાનને પામ્યા. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ સિવાય કેવળજ્ઞાનને કોઈ પરમાત્મા પામ્યા નથી. આ અનંત પરમાત્માની વાત કરી. અનંતા પરમાત્મા થયા, અત્યારે છે અને ભવિષ્યમાં આ રીતે જ રસ્તો છે, બીજો કોઈ રસ્તો નથી. ઓહોહો..!

આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. હિતકારી ઉપદેશ છે, હિતકારી. ભગવાન! ભાઈ! તારું હિત તો પરમાનંદ છે ને! અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ પ્રભુ પરમાત્માએ કરી એ ક્યાંથી કરી? ક્યાં હતી તે કરી? શેમાં જોઈને કરી? શું કરીને કરી? સમજાણું કાંઈ?

પરમાત્મા પોતે જ શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપ છે. એની અંતરની પ્રિયતાની રુચિમાં જોડાઈ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રનું આરાધન કરી અને પરમાત્મપણાને પામ્યા છે. કહો, સમજાણું આમાં ? ભાષા શું છે? **'स्वभावस्य निर्मलनिश्चलचिद्रूपस्य आप्तिर्लब्धिः'** સમજાણું? **'संपूर्णरत्नत्रयात्मनात्मना'** સંપૂર્ણ રત્નત્રય આત્માથી પ્રાપ્તિ થઈ.

'ઉસ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ પરમાત્માકો...' જેને કેવળજ્ઞાન, સમ્યગ્જ્ઞાન, પૂર્ણ પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થયું છે, જેને આત્માના આરાધનથી ભગવાનઆત્મા દેવ પરમદેવનું આરાધન કરી અંતરમાં જેને કેવળજ્ઞાન એક સમયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક જાણે એવા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા પરમાત્માને મારો નમસ્કાર છે.

કહે છે કે, હું એને નમું છું, મારું નમન, મારું વલણ, મારું ઘોલન, મારો વિનય આવા

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ઉપર જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ જેણે આત્મ-આરાધના કરીને કેવળ પ્રાપ્ત કર્યું એને હું નમસ્કાર કરું છું. આહાહા..! લક્ષમાં કેવળજ્ઞાન લીધું અને કેવળજ્ઞાનીએ આ રીતે પ્રાપ્તિ કરી એવી પ્રતીત થઈ છે અને સ્વરૂપની રમણતા આચાર્ય કરે છે. મારા કરતાં પૂર્ણ દશા જેને પ્રાપ્ત થઈ અને મારે એ જોવે છે, મારે આટલી દશામાં જ રહેવું એમ નથી.

પૂર્ણ દશા... પૂર્ણ દશા... પૂર્ણ દશા... કેવળજ્ઞાન એ સમ્યગ્જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન એ પૂર્ણ સમ્યગ્જ્ઞાન. એની પ્રાપ્તિ ભગવાનને થઈ એને મારો નમસ્કાર છે. આ માંગલિક કર્યું. એ 'પૂજ્યપાદસ્વામી' સંત, મહંત, દિગંબર મહા મુનિ એણે મંગલાચરણનો આ માણેક સ્થંભ રોપ્યો.

આ તમારે લગ્નમાં કરે છે કે નહિ કાંઈ? શું કરે પેલું લાકડું નાખે છે નહિ? માણેક ક્યાં હતો? લાકડું હતુ ત્યાં તો. એનું નામ માણેક આપેલ. માણેક નામ ગમે એને આપે, પથરાને આપે તો કોણ ના પાડે છે. લાકડું છે. ચાર બાજુ આમ પાંખડા (હોય છે). ચાર ગતિમાં રખડવાના ચાર પાંખડા હોય છે ને એમાં? નાખ્યો એમાં. મિંઢોળ બાંધ્યો છે. મિંઢોળ બાંધે છે ને? શું કહેવાય પેલું લાલ? નાડાછડી, નાડાછડી બાંધે ને નાંખે. આ મિંઢોળ, લ્યો! હવે આ લગ્ન કરવા, ચાર ગતિમાં રખડવાના.

એમ અહીંયાં ચાર ગતિને ટાળવાના માણેક સ્થંભ નાંખ્યા. સમજાણું કાંઈ? અમારે તો પરમાત્મ પદ જોઈએ, ભાઈ! આહાહા..! જેણે ભવનો નાશ કર્યો, જેણે પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ કરી એને અમે નમીએ છીએ. કારણ કે, અમારે પરમાત્મપદ સિવાય કાંઈ જોઈતું નથી. આહાહા..! દેખો! સ્વર્ગ પણ જોઈતું નથી, પુણ્ય પણ જોઈતું નથી, દેહ પણ જોઈતો નથી, ભવ પણ જોઈતો નથી, આ અપૂર્ણ દશા પણ જોઈતી નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

જેને પૂર્ણ પરમાત્માની ઝંખના છે એવા જીવો પૂર્ણ પરમાત્માને જ નમસ્કાર કરે છે. એ પાછા કેવી રીતે? કે જે આત્મા હતા એણે રત્નત્રયનું આરાધન પર્યાયમાં કર્યું ત્યારે એ સર્વજ્ઞપદને પામ્યા. એમ કરીને વાસ્તવિક તત્ત્વની સ્થિતિ પણ બતાવી. સમજાણું કાંઈ? અનાદિના સિદ્ધ હતા એમ નહિ. એણે આત્માનું પદ વસ્તુ અનાદિની હતી. અનંત અનંત ગુણથી સહિત (હતી). એનું આરાધન અંતર કર્યું. જુઓ! આરાધન કર્યું પર્યાયથી. એટલે દ્રવ્ય કીધું એમાં શક્તિ અનંત છે, પર્યાયથી આરાધન કર્યું, પૂર્ણ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરી એટલે મોક્ષ કર્યો. જીવ તત્ત્વ થઈ ગયું, એના ગુણ તત્ત્વ થઈ ગયા, સંવર-નિર્જરા આદિ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષ તત્ત્વ થયું, પૂર્ણ તત્ત્વ, મોક્ષ તત્ત્વ. એટલા તત્ત્વ એમાં સમાડી દીધા. અજીવ અને આસ્રવ ને બંધનો જેમાં અભાવ કર્યો. કીધું ને? **'कृत्स्नकर्मणः अभावे'** અજીવનો અભાવ કર્યો. અજીવ હતો ને આસ્રવ બંધ હતો એનો અભાવ કર્યો. દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ હમણાં લેશે, બન્ને લેશે. સમજાણું કાંઈ? ઓહો..! જુઓ! હવે (કહે છે).

'વિશદાર્થ :– જિસે આત્માકી પરતંત્રતા કે કારણભૂત...' (અર્થાત્) નિમિત્તભૂત, હોં! સમજાણું ? ટીકામાં નિમિત્ત (શબ્દ) છે. છે ને? નિમિત્ત છેલ્લો શબ્દ પડ્યો છે. **'आत्मपारतन्त्र्यनिमित्तस्य'** છે ને છેલ્લો (શબ્દ)? નિમિત્ત છે. પરતંત્ર. આત્મા પોતાના સ્વભાવનું ભાન ન કરે એ પરતંત્ર પોતે થાય છે. ત્યારે એ પરતંત્રતામાં કર્મ નિમિત્ત છે. કર્મ એને પરતંત્ર કરાવતું નથી. **'જિસે આત્માકી પરતંત્રતા (પરાધીનતા)...'** ભગવાનઆત્મા પોતાના આનંદ શુદ્ધ સ્વભાવને ભૂલી અને રાગ ને દ્વેષ વિકારને આધીન થાય એ પોતે જ પરાધીન પોતાથી સ્વયં કર્તા થઈને થાય છે. ત્યારે તેમાં નિમિત્ત કારણ દ્રવ્યકર્મ છે અને પેલો ભાવકર્મ પણ કારણ છે. પરતંત્ર થાય એમાં પેલા રાગ-દ્વેષ નિમિત્ત છે ને એમાં ઇ? રાગ-દ્વેષ કરે એમાં એ આધીન થઈ જાય છે. રાગ-દ્વેષથી એમાં આધીન થાય છે તેથી કર્મમાં આધીન પોતે થાય છે, વ્યવહારે એમ કહેવામાં આવે છે.

'દ્રવ્ય એવં ભાવરૂપ સમસ્ત કર્મોંકે...' જુઓ! ભાવકર્મ પહેલેથી ઉપાડ્યું, જોયું? જ્ઞાનની હિણતાની દશા, દર્શનની હિણતા, વીર્યની હિણતા અને આનંદ ને શ્રદ્ધા ને ચારિત્ર ગુણની વિપરીતતા. સમજાણું કાંઈ? એવી જે દશા એ પરાધીન પોતે કરેલી છે. એને ભાવકર્મ કહેવામાં આવે છે. ભાવઘાતિ કર્મ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ જ્ઞાનાનંદ, એની હિણી દશા કરી. એ પણ એક ભાવઘાતિ કર્મ થયું. ભાવ, ભાવકર્મ. દર્શનનો ઉપયોગ હિણો કર્યો અને વીર્ય હિણું કર્યું, વિપરીત કર્યું, હિણું કર્યું અને રાગ ને દ્વેષ ને મિથ્યાભ્રાન્તિ એ વિપરીત (ભાવ). એ આનંદથી ઊલટું દુઃખ, એ દર્શનથી ઊલટી મિથ્યા શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર–શાંતિથી ઊલટા રાગ-દ્વેષ પરિણામ. એવા પરિણામને આધીન થયેલો જીવ પરતંત્રપણાને પામ્યો છે. આખા આત્માને ખરેખર તો વિકાર પણ પરતંત્રતાનું નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ?

અશુદ્ધ ઉપાદાન છે ને? અશુદ્ધ ઉપાદાન કહો, વ્યવહાર કહો કે નિમિત્ત કહો. આખો શુદ્ધ ઉપાદાન ભગવાન એને વિકાર તો એક ક્ષણિક, નિમિત્ત, વર્તમાન, વ્યવહાર પૂરતો જ છે. એટલી પરાધીનમાં એને વિકાર અને જડ કર્મને પરાધીનમાં નિમિત્ત કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ભાવરૂપ સમસ્ત કર્મોંકે, સમ્પૂર્ણ રત્નત્રયાત્મક સ્વરૂપકે દ્વારા,...' દેખો! જુઓ! ખુલાસો કર્યો. સ્વયં છે ને? **'સમ્પૂર્ણ રત્નત્રયાત્મક સ્વરૂપકે દ્વારા,...'** ભગવાનઆત્માને અંતરમાં પૂર્ણ સમ્યગ્દર્શન ક્ષાયિક, સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને ચારિત્ર એના **'સ્વરૂપકે દ્વારા...'** આ દ્વારા. જુઓ! આ દ્વારા. **'સર્વથા નષ્ટ હો જાનેસે...'** દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મ આ **'સમ્પૂર્ણ રત્નત્રયાત્મક સ્વરૂપકે દ્વારા, સર્વથા નષ્ટ હો જાનેસે...'** કહો, સમજાણું કાંઈ? ટીકાકારે એમ લીધું, જુઓ! દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ. બેયનો નાશ થયો ત્યારે ઉત્પન્ન શું થયું?

'નિર્મલ નિશ્ચલ ચૈતન્યરૂપ સ્વભાવ કી પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ,...' ભગવાન પરમાત્માને ઓ..હો..! 'પ્રવચનસાર'માં નથી લેતા? કે જેનું નામ પણ લેવું મહા લાભદાયક છે. નથી

આવતું? પહેલા શરૂઆતમાં (ગાથા–૧ થી ૫ માં આવે છે). આહાહા..! ભગવાન..! સમજાણું? ‘પ્રવચનસાર’ છે. વીર–વીર ભગવાનની વ્યાખ્યા છે. વીર–વીર. જુઓ! **‘પરમ ભટ્ટારક, મહાદેવાધિદેવ, પરમેશ્વર, પરમ પૂજ્ય જેમનું નામગ્રહણ પણ સારું છે....’** આહાહા..! પરમાત્મા આવા પરમાત્મા! એમ. એક સમયમાં પૂર્ણ આરાધન કરીને દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મનો નાશ કર્યો એવા પરમાત્મા (છે). કહે છે કે, એના ગુણ સ્મરણની તો વાત શું કરવી પણ નામગ્રહણ પણ સારું છે. એવા વર્ધમાન ભગવાનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. પ્રણમું છું એમ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :– નામકરણની બહુ મહિમા છે.

ઉત્તર :– પણ નામમાં આવે છે કોણ? સ્મરણમાં આવે છે કોણ? આ પરમાત્મા, આ પરમાત્મા એમ. આ પરમાત્મા એમ આવે છે ને! ભાવ આવ્યા વિના નામ ક્યાંથી એને બેઠું અંદરથી? આ પરમાત્મા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો બહુ થોડામાં ભર્યું છે ને? આમાં પણ ગાગરમાં સાગર કીધી, જુઓ! મોઢા આગળ લખ્યું છે. આ ‘ઇષ્ટોપદેશ’ ગાગરમાં સાગર છે એમ અંદર લખાણમાં લખ્યું છે. સમજાણું? અને (એક જણાએ) તો લખ્યું છે કે આને ઉપનિષદ.. વેદાંતમાં આવે છે ને? ઉપનિષદ આવે છે ને વેદાંતમાં? અધ્યાત્મ નામ ઉપનિષદ, એવું આ ‘ઇષ્ટોપદેશ’ ઉપદેશ્યું છે. ત્યાં છે, શબ્દ છે ખરા.

આમાં છે, જુઓ! આમાં જ છે, જુઓ! ઇષ્ટોપદેશ છે ને પાછળ? એમાં લખ્યું છે. જુઓ! **‘ઇસ ગ્રન્થ કો જૈન ઉપદેશ ભી કહના ચાહિએ.’** એ છેલ્લું, છેલ્લે છે ને? તદ્દન છેલ્લું પાનું. ‘ઇષ્ટોપદેશ’ શબ્દનો છે ને? ‘ઇષ્ટોપદેશ’ નથી શબ્દ પડ્યો? ગ્રંથ ઇ. એની અંદરમાં પાંચમી લીટી **‘ઇસ ગ્રંથ કો જૈન ઉપદેશ ભી કહના ચાહિએ.’** એમ છે. **‘સંસાર સે દુઃખીત પ્રાણીઓં કે લિયે તો ઇસકા ઉપદેશ પરમ ઔષધ હૈ.’** ઇ આવ્યું હતું મોઢાઆગળમાં. **‘ઇસ ગ્રંથ કે જિન બાતોં કા વર્ણનકા પ્રચાર પ્રસાર હોને સે જગતિતલકા બડા કલ્યાણ હોગા.’** જુઓ! સમજાણું? અને ક્યાંક ગાગરમાં સાગર ભરી હોય એવું આવે છે. ક્યાંક છે. પ્રસ્તાવનામાં છે. કેટલામાં? પ્રસ્તાવનામાં આમાં પણ જિન ઉપદેશ છે (એમ કહ્યું છે). પહેલામાં શરૂઆતમાં છે, **‘ઇસકો યદિ જિન ઉપદેશ ભી કહા જાતા હૈ.’** ક્યાં આવ્યું? ઇ અહીં આવ્યું, જુઓ! સાતમું પાનું. **‘આચાર્યશ્રીને ગાગરમેં સાગર ભરનેકી ઉક્તિકો ચરિતાર્થ કિયા હૈ. યહ છોટાસા ગ્રંથ હૈ જિસકો કિ પાઠક ગણ અપને હાથમેં લિએ હુએ હૈં.’** આ હાથમાં છે કે નહિ ? **‘આપ લોગ દેખેંગે કિ ઇસમેં આચાર્યશ્રીને ગાગરમેં સાગર ભરનેકી ઉક્તિકો ચરિતાર્થ કિયા હૈ.’** યુક્તિ છે ને ઇ તો? **‘થોડેમેં બહુત કુછ લિખા ગયા હૈ. ઇસકી મહત્તા, ઉપયોગિતાદિકો દેખ પંડિતપ્રવર આશાધરજીને ઇસપર સંસ્કૃતટીકા લિખી જો કિ ઉસમેં સન્નદ્ધ હૈ. વર્તમાનમેં તો ઇસકે મરાઠી, ગુજરાતી, અંગ્રેજી આદિ ભાષાઓમેં અનુવાદ હો ચુકે હૈં.’** લ્યો! સમજાણું કાંઈ? આ એ જ છે ને? ઇ તો બે ઠેકાણે આવી ગયું કહો, સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, જે પરમાત્માએ પોતાના આત્માના અનંત ગુણ સંપન્ન પરમેશ્વરને સમ્યક્ચારિત્ર-દર્શન-જ્ઞાનની આરાધના દ્વારા જેણે આઠ કર્મનો નાશ કર્યો. દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મ જે પરતંત્રતાનું નિમિત્ત હતું એને નાશ કર્યો અને નિર્મળ નિશ્ચલ ચૈતન્યરૂપ નિર્મળ નિશ્ચલ ઉત્પાદ કર્યો.

'નિર્મલ નિશ્ચલ ચૈતન્યરૂપ કેવળજ્ઞાન સ્વભાવ કી પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ,...' એ કૌંસમાં નાંખ્યું છે પણ ટીકામાં તો ચોખ્ખો શબ્દ છે. **'(કથંચિત્ તાદાત્મ્ય પરિણતિ) કી પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ.'** કથંચિત્ એટલે કે કાંઈ ત્રિકાળ નથી, આ એક સમયની પર્યાય છે ને! એક સમયની પર્યાય પૂરતો તાદાત્મ્ય પરિણતિ પ્રગટ થઈ ગઈ છે. સમયે સમયે બદલાય છે ને? ગુણ અને આત્માને તાદાત્મ્યપણું નિત્ય છે. શું કીધું?

આત્મા ને જ્ઞાન, દર્શન ને આનંદ આદિ ગુણ અને આત્માને તાદાત્મ્યપણું નિત્ય છે અને એની પર્યાયને નિત્ય તાદાત્મ્યપણું નથી. એક સમયની પર્યાય એટલે કથંચિત્ તાદાત્મ્ય (છે), ત્રિકાળ તાદાત્મ્ય નહિ, સમય પૂરતું તાદાત્મ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? તાદાત્મ્ય શું? અને આ પરિણતિ શું? એમ કહે છે કે, ભગવાન પરમાત્માને એક સમયની પર્યાય એવી પ્રાપ્ત થઈ કે એક સમય પૂરતી.. કોઈ અપેક્ષાએ તાદાત્મ્ય એટલે એક સમય પૂરતી અપેક્ષાએ તાદાત્મ્ય છે એમ. બીજે સમયે બીજી, ત્રીજે સમયે ત્રીજી, એમ. સમજાણું કાંઈ? ઇ ના ઇ કેવળજ્ઞાન ને અનંત આનંદ જે પ્રગટ થયા ઇ બીજે સમયે રહેતા નથી. આહાહા..!

એવા ભગવાન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ કે સર્વજ્ઞદેવ પરમાત્માને આવી દશા પ્રગટ થઈ. જુઓ! કથંચિત્ નાખીને પણ 'આશાધરજી' એ ટીકા ઘણી સરસ કરી છે. વસ્તુ જે છે એની સાથે જ્ઞાન, દર્શનના જે ભંડાર ગુણ છે ઇ તો ત્રિકાળ તાદાત્મ્ય છે, ત્રિકાળ તાદાત્મ્ય છે. અને એનું આરાધન કરીને પર્યાય પ્રગટ કરી એ ત્રિકાળ તાદાત્મ્ય નથી, એક સમય પૂરતી તાદાત્મ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? શું કહ્યું? 'વસંતલાલજી' શું કહ્યું? બરાબર (એમ) નહિ. શું કહ્યું?

મુમુક્ષુ :– એક સમયની અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ..

ઉત્તર :– એક સમયની અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ એ એક સમય રહે છે. બે સમય નથી રહેતી, બદલી જાય છે. એને કથંચિત્ તાદાત્મ્ય કહેવામાં આવે છે. એ માટે એને કથંચિત્ (કહ્યું છે). તાદાત્મ્ય ખરું પણ કથંચિત્–કોઈ અપેક્ષાએ તાદાત્મ્ય એટલે એક સમયની અપેક્ષાએ તાદાત્મ્ય છે. આમ બધું ત્રિકાળ તાદાત્મ્ય જે ગુણ ને દ્રવ્ય છે એમ છે નહિ. ભારે વાત, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? ભઈ! અમારે પંડિતજીને પૂછ્યું હતું. હજી સવારે જવાબ માંડ માંડ થોડો થોડો આપ્યો. મેં તો ન્યાં વાત કરી હતી કે, આ પર્યાયનું તાદાત્મ્ય કહેવા માંગે છે. એક સમયની છે ને? ભાઈ! ઇ કહેવા માંગે છે. ત્રિકાળી નથી, મતલબ એમ. તાદાત્મ્ય ખરું, પણ ત્રિકાળી તાદાત્મ્ય નથી, એક સમયનું તાદાત્મ્ય છે.

એવા પરમાત્માને ઓળખીને હે ભગવાન! આપને જે કેવળજ્ઞાન, દર્શન આદિ થયા

એ એક સમય તમારી સાથે તદ્રૂપ રહે છે. બીજે સમયે બીજી દશા થઈ જાય છે. એવા પરમાત્માને એટલે જુઓ! આ અન્યમતિ આ પરમેશ્વરો ઠરાવે, એને પર્યાય વિનાના ઠરાવે, એ પર્યાય પૂર્ણ પાછી પલટે નહિ એમ ઠરાવે એ પરમાત્મા જ નથી એમ કહે છે. આહાહા..!

જેનો આત્મા અનંત ગુણ સંપન્ન છે, એના ગુણો અનંત છે એનું આરાધન કરીને શક્તિમાંથી વ્યક્તતા પર્યાયરૂપે પ્રગટ કરી એ પર્યાય પણ એક સમય રહે છે, પાછી બીજે સમયે બીજી થાય છે. એવું પરમાત્માનું પણ સ્વરૂપ ને રૂપ છે. એવા પરમાત્માને ઓળખીને નમસ્કાર કર્યા છે. જય ભગવાન પરમાત્મા, એમ (ઓળખ્યા વગર) નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'ઉસ સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માકો...' કેવળજ્ઞાન લેવું છે, હોં! **'संज्ञान'** લેવું છે ને? **'संज्ञान'** શબ્દ પડ્યો છે ને? **'संज्ञानरूपाय'**. સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા. પૂર્ણ જ્ઞાન.. જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન. ત્રણકાળ, ત્રણલોક એક સમયમાં પૂર્ણ જણાય એવા **'संज्ञान'**. **'આત્માકો જો કિ મુખ્ય એવં અપ્રતિહત અતિશયવાલા હોનેસે...'** મુખ્યનો અર્થ ઉત્કૃષ્ટ છે. 'મુખ્ય' શબ્દ અંદર ક્યાંય નથી પડ્યો. ઉત્કૃષ્ટ છે ને? 'ઉત્કૃષ્ટ' શબ્દ છે. ઉત્કૃષ્ટ છે ને? **'संसारीजीवेभ्य उत्कृष्ट आत्मा'** એવો શબ્દ પડ્યો છે.

જે આત્મા.. કેવા છે? સંસારીથી જુદા ઉત્કૃષ્ટ આત્મા છે. પર્યાયના પરિણમનની અપેક્ષાએ. ઉત્કૃષ્ટ એટલે મુખ્ય. અને **'અપ્રતિહત અતિશયવાલા...'** કહો, સમજાણું કાંઈ? જે દશા પ્રગટી ઇ પાછી પડી એવી નથી. પેલા કહે ને ભગવાન થાય ને વળી પાછા જન્મ ધારણ કરે, ભક્તોને માટે અવતાર ધારણ કરે, રાક્ષસોના નાશ કરવા (આવે), એ બધી ગપની વાતું ખોટી છે તેથી એ શબ્દ વાપર્યો છે.

'અપ્રતિહત અતિશયવાલા...' જેને કેવળજ્ઞાન આદિ આવ્યું એવું કે અપ્રતિહત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ પ્રગટ થયા છે. **'હોનેસે સમસ્ત સાંસારિક પ્રાણિયોંસે ઉત્કૃષ્ટ હૈ,...'** એ મુખ્ય કરીને ઉત્કૃષ્ટ કર્યું. આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે, એવા ભગવાનને હું ઓળખીને, સમજીને, પરમાત્માની દશા પ્રાપ્ત કેમ થઈ જાણીને થયેલા પણ પર્યાયમાં એક સમય રહે છે એવા જીવને ઓળખીને હું નમસ્કાર કરું છું. મારો નમસ્કાર આંધળો નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? **'નમસ્કાર હો.'** એનો દોહો કર્યો છે ભાઈએ, આ 'શીતલપ્રસાદ'નો છે, હોં!

दोहा - स्वयं कर्म सब नाश करि, प्रगटायो निजभाव।
परमातम सर्वज्ञको, वंदो करि शुभ भाव।।१।।

`स्वयं स्वभावाप्तिः' इस पदको सुन शिष्य बोला - कि `आत्मा को स्वयं ही सम्यक्त्व आदिक अष्ट गुणोंकी अभिव्यक्तिरूप स्वरूपकी उपलब्धि (प्राप्ति) कैसे (किस उपायसे) हो जाती है? क्योंकि स्व-स्वरूपकी स्वयं प्राप्तिको सिद्ध करनेवाला कोई दृष्टान्त नहीं

पाया जाता है, और विना दृष्टान्तके उपरिलिखित कथनको कैसे ठीक माना जा सकता है? आचार्य इस विषयमें समाधान करते हुए लिखते हैं कि-'

दोहा - स्वयं कर्म सब नाश करि, प्रगटायो निजभाव।
परमातम सर्वज्ञको, वंदो करि शुभ भाव।।१।।

'શીતલપ્રસાદ' નું છે ને ઇ? 'શીતલપ્રસાદ'. મારે તો બધું ભેગું હતું. સાત ભેગા કર્યા. .. સાહિત્ય છે એમાં બધું નાખ્યું છે. ઠીક છે, એમાં શું છે, ભેગું કરીને લોકોને...

'સ્વયં કર્મ સબ નાશ કરિ,..' અહીં વજન અહીં છે જુઓ! ભગવાન પરમાત્માએ પોતાના સ્વયં પુરુષાર્થ દ્વારા કર્મનો નાશ કરી જડકર્મ ને ભાવકર્મ બેયનો સ્વયં પુરુષાર્થથી નાશ કરી. સમજાય છે કાંઈ? **'પ્રગટાયો નિજભાવ...'** દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ પર્યાયનો નાશ કર્યો. **'પ્રગટાયો નિજભાવ'** નિજભાવ નામ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા. પોતાની પૂર્ણ દશા જેને પ્રગટ થઈ ગઈ. **'પરમાતમ સર્વજ્ઞકો,...'** એવા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને **'વંદો કરિ શુભભાવ.'** શુભભાવથી એને હું વંદન કરું છું. જુઓ! અહીં શુભભાવ મુક્યો છે, હોં ! પરને વંદનનો શુભભાવ છે. પરને વંદન કંઈ શુદ્ધભાવ નથી. પરમાત્મા છે એને વંદન કરે એ શુભભાવ છે. પણ કહે છે કે, એવો ભાવ ધર્માત્માને પૂર્ણ પરમાત્માની પ્રીતિ છે (તેથી) પ્રાપ્ત થયેલાને વંદનનો, નમસ્કારનો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. એ પહેલા શ્લોકનો અર્થ થયો.

હવે **'સ્વયં સ્વભાવાપ્તિઃ' 'ઇસ પદકો સુન શિષ્ય બોલા...'** શિષ્યને પ્રશ્ન થયો. **'સ્વયં સ્વભાવાપ્તિઃ' 'આત્માકો સ્વયં હી સમ્યક્ત્વ આદિક અષ્ટ ગુણોંકી અભિવ્યક્તિરૂપ સ્વરૂપકી ઉપલબ્ધિ (પ્રાપ્તિ) કૈસે (કિસ ઉપાયસે) હો જાતી હૈ?' 'સ્વયં સ્વભાવાપ્તિઃ'** શબ્દ પડ્યો છે ને? પહેલા શ્લોકમાં. **'સ્વયં સ્વભાવાપ્તિઃ'.** સ્વયં હોય કાંઈ? બીજું સાધન-બાધન કાંઈ જોઈએ કે નહિ? એમ. **'સ્વયં' 'આત્માકો સ્વયં હી સમ્યક્ત્વ આદિક અષ્ટ ગુણોંકી...'** સમકિત, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય આદિ આઠ ગુણ છે ને? અવ્યાબાધ, અમૂર્તપણું, અગુરુલઘુપણું આદિ. અવ્યાબાધ. એવા આઠ ગુણોની અભિવ્યક્તિ નામ પ્રગટરૂપ. એ અભિ નામ પ્રગટરૂપ. જે શક્તિમાં હતા તેને ભગવાન પરમાત્માએ પુરુષાર્થ દ્વારા પ્રગટ કર્યા. જુઓ! કેટલી વાત લે છે!

'ગુણોંકી અભિવ્યક્તિરૂપ સ્વરૂપકી ઉપલબ્ધિ...' પર્યાયમાં પ્રગટરૂપ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ. અંતરમાં હતા એને શક્તિમાંથી ચિત્‌ચમત્કારમાં બધા ગુણો પડ્યા હતા. એને ભગવાને અભિવ્યક્તિ કરી, પ્રગટ કર્યા, પર્યાયમાં લાવ્યા. એવા ગુણોને શક્તિમાં હતા એને વર્તમાન પર્યાયમાં લાવ્યા, પર્યાયમાં પ્રગટ કર્યા, પર્યાયમાં અભિવ્યક્તિ કરી, પ્રગટ (કર્યા). સમજાય છે કાંઈ? **'ઐસા સ્વરૂપકી પ્રાપ્તિ કૈસે હો જાતી હૈ?'** મહારાજ! આ ઋદ્ધિ એને કઈ રીતે પ્રાપ્ત થઈ? મૂળ તો દાખલો માંગે છે, હોં! શિષ્ય દાખલો માંગે છે, શિષ્ય દષ્ટાંત માંગે

છે, હોં! એને માટે કાંઈ દાખલો છે? કે ભઈ વસ્તુ હતી ને આમ પ્રાપ્ત થાય. એવું કોઈ દૃષ્ટાંત છે? એમ માંગે છે મૂળ તો.

કહે છે, ક્યા ઉપાયથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે? **'ક્યોંકિ સ્વ-સ્વરૂપકી સ્વયં પ્રાપ્તિકો...'** સ્વ-સ્વરૂપની સ્વયં પ્રાપ્તિને **'સિદ્ધ કરનેવાલા કોઈ દૃષ્ટાન્ત નહીં પાયા જાતા હૈ,...'** એમ કહે છે કે, જેને પ્રાપ્તિ થઈ એને માટે કોઈ દાખલો હોવો જોઈએ ને? દાખલા વિના એ સિદ્ધાંત શી રીતે અમને બેસે? જે કાંઈ પ્રાપ્તિ થઈ એ આ રીતે થઈ. એનો દાખલો અહીં હોય તો એ સિદ્ધાંત સિદ્ધ થાય ને? સમજાણું કાંઈ? એવું ઘણે ઠેકાણે આવે છે. અમુકનો દાખલો નથી માટે વસ્તુ એમ નથી. આનો દાખલો બેસી શકે છે માટે આ વસ્તુ આમ છે. એવું આવે છે, આવે છે. ન્યાયના ગ્રંથમાં જ્યાં ચર્ચા ચાલે ત્યાં આવે છે ને? એનો કોઈ દૃષ્ટાંત એવો નથી કે તું સર્વજ્ઞને નિષેધ કરી શકે. સમજ્યા ને? વગેરે. જ્યાં જે વાતને સિદ્ધ કરે છે ત્યાં એવું આવે છે, હોં!. દૃષ્ટાંત અનઉપલબ્ધ છે અને જે વાતચીત કરવામાં આવે છે એનો દૃષ્ટાંત અનુઉપલબ્ધ છે માટે તારો સિદ્ધાંત સાચો નથી.

અહીં શિષ્ય પૂછે છે કે આપ જે સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્માએ પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ સ્વયં પુરુષાર્થથી કરી એવું કહો છો તો એનો કોઈ દાખલો છે કે નહિ ? દાખલા વિના એ વાત શી રીતે બેસે અમને? જેનો સિદ્ધાંત હોય એનો કોઈ વ્યવહાર, દાખલો હોય કે નહિ? એમ કહે છે.

'કોઈ દૃષ્ટાન્ત નહીં પાયા જાતા હૈ, ઔર બિના દૃષ્ટાન્તકે ઉપરિલિખત કથનકો કૈસે ઠીક માના જા સકતા હૈ?' શિષ્ય કહે છે, કોઈ એનો દાખલો નથી તો એ કથનને **'કૈસે ઠીક માના જા સકતા હૈ?'** સમજાણું કાંઈ? **'આચાર્ય ઇસ વિષયમેં સમાધાન કરતે હુએ લિખતે હૈં કિ :'** લ્યો! એમાં સમાધાન કરવામાં આવે છે.

योग्योपादानयोगेन, दषदः स्वर्णता मता।
द्रव्यादिस्वादिसंपत्तावात्मनोऽप्यात्मता मता।।२।।

अर्थ :- योग्य उपादान कारणके संयोगसे जैसे पाषाणविशेष स्वर्ण बन जाता है, वैसे ही सुद्रव्य सुक्षेत्र आदि रूप सामग्रीके मिलनेपर जीव भी चैतन्यस्वरूप आत्मा हो जाता है।

विशदार्थ :- योग्य (कार्योत्पादनसमर्थ) उपादान कारणके मिलनेसे पाषाणविशेष-जिसमें सुवर्णरूप परिणमने (होने) की योग्यता पाई जाती है वह जैसे स्वर्ण बन जाता है, वैसे ही अच्छे (प्रकृत कार्यके लिए उपयोगी) द्रव्य, क्षेत्र, काल, भावोंकी सम्पूर्णता होनेपर जीव (संसारी आत्मा) निश्चल चैतन्यस्वरूप हो जाता है। दूसरे शब्दोंमें, संसारी

प्राणी जीवात्मासे परमात्मा बन जाता है।

दोहा - स्वर्ण पाषाण सुहेतु से, स्वयं कनक हो जाय।
सुद्रव्यादि चारों मिलें, आप शुद्धता थाय।।२।।

शंका :- इस कथनको सुन शिष्य बोला कि भगवन्! यदि अच्छे द्रव्य, क्षेत्र, काल, भावरूप सामग्रीके मिलनेसे ही आत्मा स्व स्वरूपको प्राप्त कर लेता है, तब फिर व्रत समिति आदिका पालन करना निष्फल (निरर्थक) हो जायगा। व्रतोंका परिपालन कर व्यर्थमें ही शरीरको कष्ट देनेसे क्या लाभ?

समाधान :- आचार्य उत्तर देते हुए बोले - हे वत्स! जो तुमने यह शंका की है कि व्रतादिकोंका परिपालन निरर्थक होजायगा, सो बात नहीं है, कारण कि वे व्रतादिक नवीन शुभ कर्मोंके बंधके कारण होनेसे, तथा पूर्वोपार्जित अशुभ कर्मोंके एकदेश क्षयके कारण होनेसे सफल एवं सार्थक हैं। इतना ही नहीं किन्तु व्रतसम्बन्धी अनुरागलक्षणरूप शुभोपयोग होनेसे पुण्यकी उत्पत्ति होती है। और वह पुण्य स्वर्गादिक पदोंकी प्राप्तिके लिए निमित्त कारण होता है। इसलिये भी व्रतादिकोंका आचरण सार्थक है। इसी बातको प्रगट करने के लिए आचार्य आगेका श्लोक कहते हैं- ।।२।।

योग्योपादानयोगेन, दषदः स्वर्णता मता।
द्रव्यादिस्वादिसंपत्तावात्मनोऽप्यात्मता मता।।२।।

એનો શ્લોક પાછળ આવે છે. જુઓ! **'સ્વર્ણ પાષાણ સુહેતુ સે, સ્વયં કનક હો જાય.'** છે ને બગડો? આ તો જરીક દાખલો સહેલો થવા માટે છેલ્લું વાંચીએ છીએ. **'સ્વર્ણ પાષાણ સુહેતુ સે, સ્વયં કનક હો જાય.'** સુવર્ણ પાષાણ, હોં! આંધળો પાષાણ નહિ. જેમાંથી સ્વર્ણ ન નીકળે ઇ નહિ. જેમાંથી સોનું જુદું પડે એવો સ્વર્ણપાષાણ લીધો છે, ભાઈ! જેમાંથી જુદું ન પડે એવા દાખલા નહિ. યોગ્ય ઉપાદાન લેવું છે ને? **'સ્વર્ણ પાષાણ સુહેતુ સે,'** સ્વર્ણ પાષાણ, જેમાં સોનું ભર્યું છે, માટી પણ છે. પણ **'સુહેતુ સે,...'** અગ્નિ આદિના સુનિમિત્તથી **'સ્વયં કનક હો જાય.'** પાછું પોતે જ ઉપાદાનથી સોનું થાય છે, ભાઈ! એમ કહે છે. આહાહા..!

એ સોનું જે આમ તાકાત છે એ પોતે જ સોળ વલું થતું... થતું... થતું... થતું... પોતાની મેળાએ સોળ વલું થઈ જાય છે. અગ્નિ નિમિત્ત છે. અગ્નિ કાંઈ કરતું નથી, નિમિત્ત છે એ તો. સુહેતુ–નિમિત્ત કીધા એને. પણ ભાવ થયો એ તો પાછો ભાવ પોતાનો છે અંદર. સોનું.. એ તો આપણે આવે છે ને? 'પંચાસ્તિકાય'માં આવે છે, 'પંચાસ્તિકાય'માં આવે છે. પોતે જ સોનું (થાય છે). અગ્નિ નિમિત્ત ભલે કહો તો પણ સોનું જ પોતે જ એને લાયક થવાને માટે આમ શુદ્ધ થતું થતું થતું થતું... શું કહેવાય ? સોટ... શું કહેવાય તમારે ? સો

ટચનું. પોતે જ એની લાયકાતથી થાય છે. અભવિમાં ક્યાં લાયકાત હતી? આંધળા પાષાણમાં ક્યાં લાયકાત છે? સમજાણું?

આ 'ગીરનાર'માં પથરામાં સોનું છે. 'ગીરનાર'માં પથરા છે ને? (એમાં) સોનું છે પણ એ સો રૂપિયા ખર્ચે ત્યારે સાંઈઠ રૂપિયા નીકળે. સમજાય છે? કરેલું પહેલા, સંચાના બધા પ્રયોગ કરી લીધેલા. દેખ્યા હતા ને! અમે ગયા હતા ત્યારે કીધું, અહીં સોનું લાગે છે. અમારી સાથે એક શેઠ હતા. 'લાલચંદશેઠ'. 'લીમડી' નગરશેઠ. 'લાલચંદશેઠ'. આપણા 'લાલચંદશેઠ' 'લીમડી' 'સંઘવી... સંઘવી.' નવલખા. ત્યાં ઇ હતા ને? સાથે હતા ને? કીધું, શેઠ! આ શું દેખાય છે? કીધું, આમાં સોનું લાગે છે. સોનું છે પણ નહિ નીકળતું હોય. ત્યારે કોઈકે કહ્યું કે અહીં ગોરા લોકો ને કોઈક એવાએ સંચા ચલાવેલા. સો રૂપિયા ખર્ચે તો સાંઈઠ રૂપિયા નીકળે. ઇ કોણ કાઢે એને? લાખ ખર્ચે ત્યારે સાંઈઠ હજારનું સોનું નીકળે. આ તો પણ એમાં તો નીકળે પણ ખરું એટલું તો, પણ એકલો આંધળો પાષાણ હોય એમાંથી કાંઈ જરીયે નીકળે નહિ.

અહીં તો કહે છે કે, સ્વર્ણપાષાણ. જેમાંથી સોનું આમ તત્કાળ નીકળે. અંદર એવી એની સોનાની પોતાની તાકાત. **'સ્વયં કનક હો જાય.'** સોનું પોતે પરિણમતા.. પરિણમતા.. પરિણમતા.. પરિણમતા.. પરિણમતા.. સો ટચનું પોતે થઈ જાય છે. એમ **'સુદ્રવ્યાદિ ચારોં મિલેં,...'** ભગવાનઆત્મા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પોતાની યોગ્યતાનો ભાવ આદિ મળે એટલે દ્રવ્યની યોગ્યતા, ક્ષેત્રની યોગ્યતા, કાળની અને ભાવની (યોગ્યતા). **'ચારોં મિલેં, આપ શુદ્ધતા થાય.'** કહો, સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા જ પોતાના પુરુષાર્થથી શુદ્ધ ઉપાદાનથી પોતાની શુદ્ધતાને પામે છે. એ સોનાને દાખલે. શિષ્યે પૂછ્યું હતું કે, દાખલો છે એવો કે જેની સાથે આમ લાગુ પડે? કે હા. સ્વર્ણપાષાણનો દાખલો છે. કહો, સમજાણું? જુઓ! અર્થ ત્રીજે પાને છે ને?

'અર્થ :– યોગ્ય ઉપાદાન' દેખો! 'યોગ્ય ઉપાદાન' શબ્દ વાપર્યો છે. એ સમયે સમયે પર્યાય પ્રગટવાની યોગ્ય ઉપાદાન શક્તિ એની પોતાની છે. ઉપાદાન તો ત્રિકાળ જુદું છે, ભાઈ! આ તો વર્તમાન યોગ્ય ઉપાદાન, એમ. એની વર્તમાન સોનાની સોનાપણે પ્રગટવાની સમયે સમયે એની યોગ્ય ઉપાદાન તાકાત છે. એનાથી સોનું આમ પ્રગટ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! **'યોગ્ય ઉપાદાન કારણકે સંયોગસે...'** એ કારણ લીધું ને એણે? આહાહા..!

'જૈસે પાષાણવિશેષ સ્વર્ણ બન જાતા હૈ,...' પાષાણવિશેષ એટલે સોનાનો પાષાણ. એકલો પથરો કંઈ નહિ, એમ. વિશેષ પાષાણ એટલે સ્વર્ણપાષાણ. એ સ્વર્ણપાષાણ એ સ્વર્ણમાં જ પોતાની યોગ્યતાથી સોળ આના પરિણમતા... પરિણમતા... પરિણમતા... પરિણમતા... બે, ત્રણ, ચાર (કરતા કરતા) સોળ આના થઈ જાય છે. ત્યારે બાહ્ય ચીજને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. અગ્નિ આદિને નિમિત્ત કહે. અગ્નિથી થાતું હોય તો પથરાને કરી દ્યે નહિ.

એમ કહે છે. સોનું અગ્નિથી જો સોળ વલું થતું હોય તો આંધળા પાષાણ–પથરાને અથવા પથરાને (અગ્નિ દે અને) સોનું થઈ જાય. ધૂળમાંથી થાય. કહો, 'વસંતલાલજી'!

એમ આત્મામાં જેની યોગ્ય ઉપાદાન શક્તિ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્ર યોગ્ય સમય સમયની પ્રગટ થવાની પોતાની શુદ્ધતાની લાયકાત છે. એ પોતાની શુદ્ધતાથી પૂર્ણ શુદ્ધતાને પામે છે. સોનાને દાખલે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

જુઓ! આ 'ઇષ્ટોપદેશ'. શું (છે)? આ 'ઇષ્ટોપદેશ' (અર્થાત્) આ હિતકારી ઉપદેશ. સોનું એની યોગ્ય ઉપાદાનથી, નિમિત્ત ભલે હો, પણ પોતાની યોગ્યતાના ભાવની ઉપાદાનથી, દ્રવ્ય એવું ને ભાવની યોગ્યતાના ભાવથી એ શુદ્ધ સ્વર્ણપણાને પામે છે.

'વૈસે હી...' એ દૃષ્ટાંત થયો. **'સુદ્રવ્ય, સુક્ષેત્ર આદિ રૂપ સામગ્રીકે મિલનેપર...'** એટલે પોતાનો ભાવ અને બહારમાં દ્રવ્ય ... આદિ સંઘયણ, ક્ષેત્ર આદિ ....,કાળ આદિ ઉત્સર્પિણી આદિ જે હોય તે, ભાવ પોતાનો. સમજાણું કાંઈ? **'સુદ્રવ્ય, સુક્ષેત્ર આદિ રૂપ સામગ્રીકે મિલનેપર...'** બીજા નિમિત્ત છે, પણ ભાવ પોતાનો છે. **'જીવ ભી ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા હો જાતા હૈ.'** ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા અલ્પજ્ઞરૂપે, રાગ આદિ રૂપે જે છે એ ચૈતનસ્વરૂપ આત્મા પોતાના અંતર શુદ્ધ ઉપાદાનથી, બાહ્યમાં ભલે નિમિત્ત હો, સમજાય છે?

મુમુક્ષુ :– પ્રાપ્ત થયે એમ લખ્યું છે.

ઉત્તર :– હા, ભલે પ્રાપ્ત થયે, મળવાથી એમ કીધું.

મુમુક્ષુ :– ન મળે તો ન થાય.

ઉત્તર :– નહિ, એમ નહિ. પ્રાપ્ત થયે મળે જ. પર ક્યાં લીધું છે એમાં? એય! પર ક્યાં છે એમાં? **'સામગ્રીકે મિલનેપર...'** પ્રાપ્ત થયે એટલે મળવાથી. 'શીતલપ્રસાદે' બે અર્થ કર્યા છે. એક બાહ્ય દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ અને એક પોતાના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ એવા બે અર્થ કર્યા છે 'શીતલપ્રસાદે'. પોતાના દ્રવ્યની પણ એવી યોગ્યતા થઈ છે, પોતાના પ્રદેશની યોગ્યતા થઈ છે. નિમિત્તના ચાર (બોલ) અને અહીંના ચાર છે, એમ લીધું. એ તો અહીં એવા ઉપાદાન હોય ત્યારે એવા ચાર નિમિત્ત હોય જ.

પોતાને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પામવાની લાયકાત હોય ત્યાં એવા બાહ્ય નિમિત્ત ,એને યોગ્ય નિમિત્ત હોય. એમ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનને પામવાની યોગ્યતા હોય તો સંઘયણ, મનુષ્યદેહ આદિ નિમિત્ત હોય જ. પ્રાપ્ત થયે શું, હોય જ. ભાષા વ્યવહારે શું સમજાવે? સમજાણું કાંઈ? આમ તો કહે ને **'યોગ્ય ઉપાદાન કારણકે સંયોગસે...'** ત્યાં પણ સંયોગ લીધો. યોગ્ય ઉપાદાન... એય! યોગ્ય ઉપાદાન સંયોગ, એ સંયોગ છે ને? એનો પર્યાય કારણ છે ને? દ્રવ્ય-ગુણ તો ત્રિકાળી છે પણ પર્યાયનો એ સંયોગ છે ને? સંબંધ થયો ને એટલો નવો? સમજાણું? સંયોગ આવે છે કે નહિ? એય! ક્યાં આવે છે?

મુમુક્ષુ :– ગુણ અને દ્રવ્ય.

ઉત્તર :– એ તો ઠીક, આ તો પર્યાયનો સંયોગ. 'સંયોગ-વિયોગ' શબ્દ ક્યાંક આવે છે ને? 'પ્રવચનસાર'માં. પર્યાયની પ્રાપ્તિ તો સંયોગ, પેલાને વિયોગ. સંયોગ-વિયોગ એક ઠેકાણે આવે છે. પૂર્વની પર્યાયનો વિયોગ, પર્યાયની પ્રાપ્તિ સંયોગ એવું આવે છે. ક્યાં આવતું હશે શી ખબર પડે? આમાં–'જ્ઞેય અધિકાર' માં નીચલી લીટીમાં છે. સમજાણું? અત્યારે યાદ આવે (નહિ), ક્યાં ક્યે ઠેકાણે હોય? મોટો દરિયો તપાસવા જાય? 'પ્રવચનસાર'માં ક્યાંક છે.

આત્મામાં નિર્મળ પર્યાયની પ્રાપ્તિ તેને સંયોગ કહે છે અને મલિન પર્યાયના વિયોગને વિયોગ કહે છે. નાશને વિયોગ કહે છે. એવું આવે છે. સમજાણું કાંઈ? જો જો હવે ક્યાંક રાત્રિના એ રાખો તો ખરા. હેઠે છે, હેઠે ક્યાંક છે. સંયોગસંબંધ કે (એવું કાંઈક છે). સમજાણું કાંઈ આમાં? ભગવાનઆત્મા દ્રવ્યે અનંત ગુણનો પિંડ છે તેનું એકાકાર થાય ત્યારે નવી પર્યાયનો એને સંયોગ થાય છે. સંયોગ થયો ને? (નિર્મળ પર્યાય) નહોતી ને થઈ ને? એમ. નહોતી ને થઈ એટલે સંબંધ, એમ. નહોતી ને થઈ ને? ગુણ અને દ્રવ્ય ત્રિકાળ છે. એની એકાગ્રતા કરતાં નહોતી ને થઈ માટે એને સંયોગ કહેવામાં આવે છે. એમ જે પૂર્વની હતી તેનો વ્યય થયો તેને વિયોગ કહેવામાં આવે છે. ક્યાંક છે, છે ખરું મગજમાં. એક ફેરી કહ્યું હતું. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..!

પોતે ભગવાનઆત્મા અનંત અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ એની અંદર એકાગ્ર કરતાં જે નવી દશા થાય એને યોગ્ય ઉપાદાનનો સંયોગ–ઉપાદાન કારણનો સંયોગ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? સમજાણું? એમ ભગવાનઆત્મા, જેમ સોનાને પણ એ સમય સમયની નવી પર્યાય જે પ્રાપ્ત થાય, સોનામાં સોનાની એ પણ પર્યાયનો એને સંયોગ કહેવાય છે. ઉપાદાન કારણનો સંયોગ. સમજાણું કાંઈ? એમ ભગવાનઆત્મામાં... આ તો વાતું બધી એવી. આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે, આ હિતકારી ઉપદેશ છે. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'ના મુખમાંથી નીકળેલી વાણી છે. મહામુનિ સંત દિગંબર મુનિ હતા. મહા એકાવતારી એકાદ ભવ કરીને મુક્તિ... મુક્તિ... મુક્તિ... મુક્તિ... એમને હથેળીમાં કેવળજ્ઞાન પડતું. પંચમકાળમાં ભવ થઈ ગયો, શું કરે? કહો, સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા જેમ સોનું સમયે સમયે પોતાના ઉપાદાન ત્રિકાળી શક્તિ તો છે પણ પર્યાયની યોગ્યતા... પર્યાયની યોગ્યતાની વાત છે ને? પ્રગટ થવાની લાયકાત કહેવાય ને? પેલું (દ્રવ્ય) તો બધામાં પડ્યું છે. એ અભવિમાં પણ બધું પડ્યું છે. શું કામનું? 'નિયમસાર'માં આવે છે, નહિ? મેરુ પર્વતની હેઠે સોનું પડ્યું છે શું કામનું? વ્યવહારને યોગ્ય નથી. 'નિયમસાર'માં આવે છે મેરુ પર્વતની હેઠે સોનું પડ્યું છે. કેટલું? અબજો મણ, કેટલા મણનું ક્યાં પાર છે? શું કામનું? એમ જેની પર્યાયમાં પ્રગટ ન થાય એ ગુણ શું કામના? એમ કહે છે. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા અનંત ગુણનો ધામ પ્રભુ પવિત્ર એ પર્યાયમાં પ્રગટ ન થાય તો એ

ગુણ શું કામના? એ ગુણ જ ક્યાં છે? કહે છે. એ ગુણ જ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ ? લ્યો! પાષાષવિશેષ **'સ્વર્ણ બન જાતા હૈ,...'** અહીં તો 'સંયોગ' શબ્દ આવ્યો ને. એટલે. સમજાણું? ન્યાં પણ કહ્યું, ઉપાદાન કારણ પ્રાપ્ત થયે. નીચે (અર્થ) કરશે. **'વૈસે હી સુદ્રવ્ય સુક્ષેત્ર આદિ રૂપ સામગ્રીકે મિલનેપર...'** સામગ્રી મળવાથી. એ જાતની પર્યાયની ભાવની સામગ્રી મળે છે ને અંદર? દ્રવ્ય આદિ નિમિત્ત છે. એની ભાવની સામગ્રી છે ને? શુદ્ધ ઉપાદાન પર્યાય. ઓહોહો..! કારણ છે, પર્યાય છે. સમજાણું?

'જીવ ભી ચૈતન્યસ્વરૂપ...' જુઓ! નીચે રાગરૂપ, પરિણમનરૂપ, વિકારરૂપ, અલ્પજ્ઞરૂપ હતો એ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા નહોતો થયો. અલ્પજ્ઞ પર્યાય, અલ્પજ્ઞ દર્શન, અલ્પ વીર્ય અને રાગ-દ્વેષ પરિણમન એ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા નહિ. ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન અંતરના ઉપાદાનના કારણ યોગે ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા થઈ ગયો. એકલું ચૈતન્ય જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એવા કહો કે પૂર્ણ આત્મા એને ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા કહેવામાં આવે છે. એ પોતાના ઉપાદાન કારણથી થઈ ગયો છે. નિમિત્ત છે, નિમિત્તની ના કોણે પાડી? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પેલા કહે, નિમિત્તથી થાય.

મુમુક્ષુ :- નિમિત્તની અસર તો થાય ને!

ઉત્તર :- અસર-ફસર કેવી? અસર ક્યાં થાય? અડતું નથી ને.

અહીં તો કહે છે પોતાના સુદ્રવ્ય સુક્ષેત્ર આદિ રૂપ. આમાં ભાવ આવી ગયો કે નહિ અંદર? ભાવની સામગ્રી પ્રાપ્ત થયે. નિજ પુરુષાર્થની જાગૃતીના ભાવની સામગ્રી મળવાથી જીવ પણ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા થઈ જાય છે. નહિતર કાંઈ જડ સ્વરૂપ હતો? પણ પર્યાયમાં સાધારણ હતો એને શું આત્મા કહીએ? આમ ચૈતન્ય ઝળકી ઉઠે આખો. કેવળજ્ઞાન, અનંત અતીન્દ્રિય આનંદ, પૂર્ણ વીર્ય અને અનંત દર્શન એ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા. અલ્પજ્ઞ, અલ્પ દર્શન, અલ્પ વીર્ય એ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા છે? નહિ. હિણો આત્મા, વ્યવહારી આત્મા સાધારણ (છે). નિશ્ચય સ્વભાવ ભગવાન પોતાના શુદ્ધ ઉપાદાનની અંદરની જાગૃતીથી પૂર્ણ ચૈતન્ય સ્વરૂપ વ્યક્ત અભિવ્યક્તિ પ્રગટ થઈ ગઈ. સમજાય છે? એવા પરમાત્માને સોનાનો દાખલો લાગુ પડે છે. સોનાનો દાખલો લાગુ પડે છે, નથી લાગુ પડતો એમ નહિ, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બરાબર દાખલો આપે છે.

ઉત્તર :- હા, દાખલો પણ બંધ બેસે ત્યારે એને સિદ્ધાંત સિદ્ધ થાય ને! (નહીં તો) શી રીતે સિદ્ધ થાય?

'વિશદાર્થ :- યોગ્ય (કાર્યોત્પાદનસમર્થ)...' જોયું? કાર્યોત્પાદનસમર્થ. એકલું કાર્ય થાય ને અંદર ઉપાદાન ધ્રુવ, ધ્રુવ ઉપાદાન ભાઈ! એમ અહીં વાત નથી. એય! અહીં તો કાર્યોત્પાદનસમર્થ વર્તમાન પર્યાય છે. જુઓ! ભાષા એમ કહે છે. આહાહા...! આત્મામાં વર્તમાન

દશામાં મોક્ષના કાર્ય ઉત્પન્ન અને વર્તમાન સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એવી કાર્ય ઉપાદાનની શક્તિ પ્રગટ થવાની લાયકાત છે એને કાર્યોત્પાદનસમર્થ કહે છે.

'(કાર્યોત્પાદનસમર્થ) ઉપાદાન કારણકે મિલનેસે...' પોતાનું ઉપાદાન કારણ મળવાથી **'પાષાણવિશેષ,...'** પેલો સાનાનો દાખલો (આપ્યો હતો ઇ). સોનું સોળ વલું થવાની લાયકાતથી કાર્યોત્પાદનસમર્થથી પર્યાય થાય છે એમાં, સોનામાં. હોં!. **'પાષાણવિશેષ, જિસમેં પરિણમને (હોને)કી યોગ્યતા પાઈ જાતી હૈ...'** સોનુંપણું થવાની પરિણમવાની યોગ્યતા વર્તમાન પર્યાયમાં હોય છે, એમ. **'વહ જૈસે સ્વર્ણ બન જાતા હૈ,...'** જેમ એ સોનું બની જાય છે.

'વૈસે હી અચ્છે (પ્રકૃત કાર્ય કે લિયે ઉપયોગી)...' સારા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ. એમાં ભાવ પોતાનો સમજાય છે ને? ક્ષેત્ર પણ અસંખ્ય પ્રદેશી પોતાનું, દ્રવ્ય પોતે, કાળ પોતાની સમયની પર્યાય. સમજાણું કાંઈ? અને નિમિત્તમાં લ્યો તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પણ એવા નિમિત્તમાં હોય છે.

'(પ્રકૃત કાર્ય કે લિયે ઉપયોગી)...' પોતાના મોક્ષમાર્ગના કાર્યને લીધે અથવા મોક્ષના કાર્યને માટે **'દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવોકી...'** દ્રવ્ય આદિ વજનારાચ સંહનન પણ હોય, દ્રવ્ય પોતાની યોગ્યતાવાળું હોય, બહાર ક્ષેત્ર જેવું હોય, અંદર અસંખ્ય પ્રદેશી ક્ષેત્રમાં પણ એવી લાયકાત છે. બહાર કાળ એવો અવસર્પિણી આદિ હોય, મહાવિદેહમાં મોક્ષ જવાનું કહે છે ને? અંદરની કાળની સમયની લાયકાત એવી હોય. બહારના ભાવોનું નિમિત્ત પણ અનુકૂળ હોય, અંદરમાં ભાવનું અનુકૂળ હોય.

'સંપૂર્ણતા હોને પર જીવ (સંસારી આત્મા) નિશ્ચલ ચૈતન્યસ્વરૂપ હો જાતા હૈ.' નિશ્ચળ નામ ફરે નહિ એવી ચૈતન્ય દશા–સર્વજ્ઞ પરમાત્મા થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? **'દૂસરે શબ્દોમેં, સંસારી પ્રાણી જીવાત્માસે પરમાત્મા બન જાતા હૈ.'** પેલો શબ્દ પડ્યો છે ખરો ને? **'ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા હો જાતા હૈ.'** ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા એમ કહ્યું ને? એટલે. સમજાણું? **'आत्मनो जीवस्य भावो निर्मलनिश्चलचैतन्यं। ... द्रव्यादिस्वादिसंपत्तौ द्रव्यमन्वयिभावः आदि येषां क्षेत्रकालभावानां...'** એમ લીધું, જોયું? **'द्रव्यमन्वयिभावः'** એમ છે ને અંદર? **'स्वाद् यश्च सुशब्दः स्वशब्दो वा आदियेषां ते स्वादयो द्रव्यदयश्च स्वादयश्च। इच्छातो विशेषणविशेष्यभाव इति समाप्तः। सुद्रव्यं, सुक्षेत्रं, सुकालः सुभाव इत्यर्थः। ... प्रशंसार्थः'** પ્રશંસાને પ્રાપ્ત એવા પ્રકૃત કાર્યરૂપી પર્યાય અને નિમિત્તો, એની પ્રાપ્તિ થવાથી ભગવાનઆત્મા **'જીવાત્માથી પરમાત્મા બની જાય છે.'** સંસારી પ્રાણી છે એ પર્યાયનો નાશ કરી પરમાત્મા થાય, એ પોતાના પુરુષાર્થથી થાય છે. બીજી ગાથા.... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)